

Działalność piśmiennicza bp. Stefana Bareły w latach 1945 – 1984

„Wieczność za nami, wieczność przed nami,
Bóg dał nam chwilkę między wiecznościami”

W. ŁYSIAK, *Satynowy magik*, Warszawa 2011, 10.

Ta chwilka dla bp. Stefana Bareły trwała 68 lat. Dla historii jako nauki istotnym zadaniem jest uchwycenie jak największej liczby faktów i wydarzeń z jego życia. To pozwala następnie odtworzyć sylwetkę Biskupa, oczywiście na ile się uda, by dokładając tę kolejną cegielkę do całokształtu ludzkiego życia, można było poznać sens istnienia człowieka. Co więc można powiedzieć o bp. Stefanie? Odpowiedzi mogą być różnorodne, tyle, ile jest osób podnoszących to pytanie. Niemniej szczególną wymowę ma tutaj głos jego spowiednika, ks. Edmunda Boniewiczza, który znając niemal na wskroś tajniki jego myśli, stwierdził: „Trudno powiedzieć, kim był Ks. Bp Stefan Bareła. Z pewnością Ordynariuszem Maryjnej Diecezji Częstochowskiej, dobrym i wiernym Pasterzem, szlachetnym człowiekiem i przyjacielem, obrońcą człowieka, stróżem prawa, ale nade wszystko pragnę powiedzieć, że miłował Kościół i służył Kościołowi, spalając swoje całe życie tak, aby Kościół był wspaniały i ujawniał nowy blask potęgi i chwały”¹.

Ks. JACEK KAPUŚCIŃSKI – dr nauk humanistycznych w zakresie historii, mgr-lic. teologii, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej w Częstochowie i Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, dyrektor Archiwum Archidiecezji Częstochowskiej, wykładowca historii Kościoła w Sekcji Licencjackiej Eklezjologiczno-Mariologicznej UPJPII – oddział w Częstochowie, w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie, Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej i Diecezji Sosnowieckiej w Częstochowie

¹ E. BONIEWICZ, *Spalał się dla Kościoła*, w: *Człowiek zawierzenia. Stefan Bareła III Biskup Częstochowski (1916 – 1984)*, red. W. Dąbrowska – M. Duda – M. Mikołajczyk, Częstochowa 1986, 108.

W niniejszym artykule podjęto próbę przybliżenia postaci bp. Stefana Bareły pod kątem jego działalności piśmienniczej. Podniesienie tego typu badań naukowych wpisuje się w szerszą perspektywę, mającą na celu ukazanie aktywności pisarskiej wszystkich biskupów diecezji częstochowskiej. Do tej pory przeanalizowano już piśmiennictwo bp. Zdzisława Golińskiego².

1. Przygotowanie i warsztat naukowy

Niewątpliwie na kształt piśmiennictwa bp. Stefana miała wpływ jego kondycja intelektualna. Należy więc nieco bliżej przyjrzeć się temu procesowi rozwoju myśli. Stefan Bareła pochodził z niewielkiej wioski położonej pod Radomskiem. To tam, w Zapolicach, stawiał pierwsze kroki w swej edukacji. Rozpoczął ją w szkole powszechnej w 1924 r. Następnie kontynuował naukę w szkole powszechnej w Kodrębie. Od 1932 r. uczęszczał do Gimnazjum im. Feliksa Fabianiego w Radomsku. Wykształcenie średnie uzyskał jednak w Prywatnym Gimnazjum Męskim Kurii Diecezjalnej w Sandomierzu³. W latach 1938 – 1944 studiował w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie, lecz formację intelektualną zdobywał na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, gdzie w 1945 r. uzyskał stopień naukowy magistra teologii na podstawie pracy pt. *Władze prezbiterów do święceń w świetle prawa kanonicznego*. Pracę tę napisał na seminarium naukowym z prawa kanonicznego, prowadzonym przez ks. prof. Jana Krzemienieckiego⁴. 5 lat później na Wydziale Teologicznym UJ otrzymał stopień naukowy doktora teologii. Tym razem także dysertację napisał pod kierunkiem ks. prof. Jana Krzemienieckiego. Nosiła ona tytuł: *Z przeszłości kościelnej Starego i Nowego Wieruszowa*⁵. W latach 1952 – 1954 bp Zdzisław Goliński skierował go na studia specjalistyczne do Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Tam kształcił

² J. KAPUŚCIŃSKI, *Dorobek piśmienniczy biskupa Zdzisława Golińskiego (1908 – 1963)*, w: *Biskupstwo znaczone krzyżem. W stulecie prof. dra hab. Zdzisława Golińskiego biskupa częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2010, 251-264.

³ L. WARZYBOK, *Biskupi ordynariusze częstochowscy*, CzST 2 (1974), 52-53.

⁴ P. WISZ, *Promocje doktorskie duchownych z diecezji częstochowskiej w Uniwersytecie Jagiellońskim*, VeC 2 (2014), 476.

⁵ B. MAGOTT, *Kalendarium pracy duszpasterskiej 1945 – 51 Księdza Stefana Bareły w Wieruszowie*, w: *Wieruszowskie lata 1945 – 51 Księdza Biskupa Stefana Bareły*, red. H. Orszulak – B. Preder, Wieruszów 2014.

się z zakresu teologii moralnej. Rozpoczął tym samym prace naukowe nad przygotowaniem rozprawy habilitacyjnej, dotyczącej twórczości o. prof. Jacka Woronieckiego. Ten etap jego zmagania intelektualnych nieco przyhamowała nominacja na urząd biskupa pomocniczego diecezji częstochowskiej⁶.

W 1964 r. został biskupem diecezjalnym, co wiązało się z podjęciem przez niego nowych zadań i obowiązków duszpasterskich. Sytuacja ta spowodowała odsunięcie na dalszy plan dotychczasowych prac nad habilitacją. Nigdy już ich nie ukończył. Wciąż jednak podejmował wysiłki intelektualne na innych płaszczyznach swej działalności zarówno naukowej, jak i duszpasterskiej. Wyrażały się one m.in. przez:

- udział w obradach Soboru Watykańskiego II (1963 – 1965),
- przewodniczenie Komisji Maryjnej Episkopatu Polski (1966 – 1984),
- udział w kongresach, sympozjach i konferencjach (światowych, ogólnopolskich i diecezjalnych),
- zainicjowanie obrad II synodu diecezji częstochowskiej (1976 r.)
- powołanie Sekretariatu Dokumentacji Soborowej (1967 r.), który z czasem przekształcił się w obecny Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie,
- erygowanie Seminarium Naukowego Kapłanów Diecezji Częstochowskiej (1980 r.),
- powstanie czasopisma naukowego „Częstochowskie Studia Teologiczne” (1973 r.),
- reaktywowanie Tygodnika Katolickiego „Niedziela” (1981 r.),
- utworzenie Częstochowskiego Wydawnictwa Diecezjalnego „Regina Poloniae” (1983 r.)⁷.

To tylko niektóre podjęte przez niego inicjatywy, które ewidentnie świadczą o wrażliwości bp. Bareły na rozwój myśli ludzkiej i troski o należytą formację intelektualno-duszpasterską duchowieństwa i wiernych. W całokształt tej działalności, trwającej do 1984 r., czyli do śmierci, wpisuje się także jego aktywność pisarska⁸.

⁶ M. MIKOŁAJCZYK, *Stefan Bareła. Trzeci Pasterz Kościoła Częstochowskiego*, WACz 83 (2009) nr 3-4, 111.

⁷ J. KOWALSKI, *Dwadzieścia lat pasterzowania Księdza Biskupa Bareły w diecezji częstochowskiej*, w: *Służyć Prawdzie i Miłości*, red. J. Kowalski, Częstochowa 1984, 29-42.

⁸ T. SZWAGRZYK, *Zamiast przedmowy*, CzWD 43 (1969) nr 3-6, 52.

2. Działalność piśmiennicza

Kondycja dorobku piśmienniczego bp. Stefana Bareły wynikała z jego przygotowania i warsztatu teologicznego. Niewątpliwie zetknięcie się z kilkoma dyscyplinami naukowymi (prawo kanoniczne, teologia moralna i teologia duchowości) dawało gwarancję, że podejmowana przez niego problematyka została wnikliwie przeanalizowana i przedstawiona w szerokim kontekście. W swoim życiu opublikował drukiem 193 dzieła, do których należy doliczyć 2 prace naukowe (magnisterską i doktorską). Zatem przedmiot niniejszych badań stanowi 195 prac autorstwa bp. S. Bareły, przy czym należy zaznaczyć, że pominięto w tym miejscu tzw. piśmiennictwo administracyjne, tzn. dekrety i rozporządzenia⁹. Za takim rozwiązaniem metodologicznym przemawia fakt, iż tego typu dokumenty charakteryzuje schematyczność i zwięzłość wypowiedzi. Ponadto były one niejednokrotnie pisane przez inną osobę, a Biskup jedynie składał pod nimi swój podpis¹⁰.

Liczba analizowanych publikacji została uchwycona na podstawie dwóch bibliografii prac bp. S. Bareły, których autorami są ks. dr Marian Mikołajczyk i ks. prof. dr hab. Stanisław Urbański. Pierwszy z nich swoje opracowanie zamieścił na łamach czasopisma „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”¹¹. Drugi z kolei uzupełnił je i wydał drukiem w „Słowniku polskich teologów katolickich”¹². Aktywność pisarska bp. S. Bareły szła generalnie w trzech kierunkach, które, przyjmując klucz chronologiczny, przejawiały się w dorobku naukowym, twórczości duszpasterskiej i pozostałej problematyce.

2.1. Dorobek naukowy

Na piśmiennictwo naukowe złożyło się 21 jego prac. Wszystkie one mieściły się w nurcie nauk teologicznych, choć dotyczyły czterech odrębnych dyscyplin naukowych. Biorąc pod uwagę poziom refleksji naukowej, szczególne miejsce zajmują prace z zakresu teologii moralnej.

⁹ S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan (1916 – 1984)*, SPTK, t. 8, 36-42.

¹⁰ J. KAPUŚCIŃSKI, *Bibliografia biskupa Zdzisława Golińskiego*, w: *Biskupstwo znaczne krzyżem*, 317.

¹¹ M. MIKOŁAJCZYK, *Wykaz drukowanych prac J.E. Ks. Biskupa Dr. Stefana Bareły Ordynariusza Częstochowskiego*, CzWD 43 (1969) nr 3-6, 56-57.

¹² S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan*, 36-42.

Stanowiły one najwyższy wzlot myśli teologicznej bp. S. Bareły. Nie dziwi taki stan rzeczy, bowiem był to okres jego studiów specjalistycznych, kiedy swoje wysiłki wkładał w przygotowanie rozprawy habilitacyjnej. Z tego czasu pochodzą 3 prace poświęcone życiu i działalności o. prof. Jacka Woronieckiego. Dwie z nich miały charakter artykułów, trzecia zaś była bibliografią¹³. Wszystkie te opracowania opublikował na łamach „Roczników Teologiczno-Kanonicznych”, wydawanych przez Katolicki Uniwersytet Lubelski, w numerze poświęconym w całości o. Woronieckiemu na 10-lecie jego śmierci. Wtedy jeszcze jako ksiądz, S. Bareła wszedł w skład Komitetu Redakcyjnego tego tomu, obok takich naukowców, jak: bp Karol Wojtyła, ks. Feliks Gryglewicz czy ks. Czesław Strzeszewski. Wśród autorów, których artykuły znalazły się w tym wydawnictwie, byli tacy koryfeusze świata nauki, jak: Reginald Garrigou-Lagrange, Petrus Lumbreras, Albert Krąpiec, Silvester M. Braitto, Stefan Swieżawski, Józef Majka i Karol Górski¹⁴. Niezwykle cenny wydaje się być artykuł S. Bareły, który porządkował wątki biograficzne o. Woronieckiego. Swoje ustalenia oparł o bogatą bazę źródłową. W podsumowaniu tak wyraził się o Ojcu Profesorze: „Jako uczony i działacz religijno-społeczny odczuwał potrzebę zakreślenia najbardziej pewnych linii, po których winna podążać zawsze twórcza myśl ludzka. Pisał wiele i działał; od teoretycznych rozważań potrzeba konkretnego człowieka ściągała go niejednokrotnie do praktycznych wskazań życiowych. Ale we wszystkim zachował tę ideę, którą pisanym i żywym słowem wyrażał, że dalszy rozwój myśli ludzkiej winien pójść według planu opracowanego przez minione wieki, natchnionego uniwersalizmem, któremu każdy wynik wiedzy zawdzięcza swą moc oddziaływania na umysły, swą płodność i swą siłę twórczą”¹⁵. Była to nazbyt celna charakterystyka życia i działalności o. Woronieckiego, gdyż we współczesnych opracowaniach można znaleźć podobny tok rozumowania. Stanowi to dowód, że bp S. Bareła posiadał umiejętność wnikliwego ujęcia badanego zagadnienia, przy posługiwaniu się rozległym materiałem źródłowym i należyście zastosowanym aparatem krytyki naukowej. Szczególne znaczenie posiada także jego bibliografia prac o. Woronieckiego, obejmująca aż 199 publikacji. Jak wyjątkową miała ona rangę w tym czasie, świadczy chociażby to, że po 24 latach, kiedy redagowano 8. tom *Słownika pol-*

¹³ Tamże, 36.

¹⁴ RTK 6 (1959), z. 1-2, 1-316.

¹⁵ S. BAREŁA, *O. J. Woroniecki OP*, RTK 6 (1959) z. 1-2, 30.

skich teologów katolickich z uzupełnionym opracowaniem bibliografii o. Jacka Woronieckiego, dodano wówczas jedynie 36 jego publikacji. Co prawda hasło to zawiera 294 pozycje, ale 59 z nich to rękopisy¹⁶. Z zakresu teologii moralnej, oprócz wspomnianych 3 prac, bp Bareła napisał także 4 artykuły na temat szeroko rozumianego kapłaństwa. Wydał je drukiem w czasopismach: „Ateneum Kapłańskie” i „Concilium”. Warto podkreślić, iż w tym drugim periodyku jego artykuł ukazał się w sześciu językach (angielskim, hiszpańskim, holenderskim, niemieckim, polskim i włoskim)¹⁷. Zainteresowania teologią moralną miały u niego swoje przełożenie także w działalności dydaktycznej, bowiem w latach 1956 – 1963 prowadził wykłady z tej dyscypliny w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie¹⁸.

Interesujące opracowanie poświęcił on problematyce teologii życia wewnętrznego jako nauce. Była to druga dyscyplina naukowa, w ramach której podjął kwestie badawcze. Tym razem szukał odpowiedniego miejsca dla teologii duchowości w całym systemie nauk teologicznych. Udowodnił zatem, że „teologia życia wewnętrznego przez swój przedmiot przekracza teologię dogmatyczną i moralną, na której się opiera, ze względu na najskuteczniejsze środki prowadzące do zjednoczenia z Bogiem. Wprowadza nie tylko ducha uległości Bożym przykazaniom, lecz żąda wierności radom ewangelicznym. Jest ona dyscypliną zarówno doktrynalną jak kierującą. [...] Jeżeli w teologii moralnej jest miejsce na studium doskonałości chrześcijańskiej, to w teologii duchowej chodzi głównie o metodę i skuteczne środki jej osiągnięcia w konkretnym życiu chrześcijańskim”¹⁹. Artykuł ten ukazał się drukiem w 1963 r., a więc kiedy pełnił już posługę biskupa pomocniczego. Warto dodać, iż tematyką tą zajmował się jako wykładowca akademicki, kiedy prowadził zajęcia z teologii ascetycznej w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Było to w latach 1956 – 1960²⁰.

¹⁶ TENŻE, *Spis publikacji o. J. Woronieckiego OP*, RTK 6 (1959) z. 1-2, 77-88; S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan*, 36-42.

¹⁷ S. BAREŁA, *Intelektualna i moralna formacja kleryka*, AK 52 (1960) z. 2, 187-196; TENŻE, „*Asceza organiczna*” a kształtowanie duchowej postawy kapłana, AK 53 (1961) z. 3, 206-219; TENŻE, *Uczestnictwo w pełni kapłaństwa*, AK 58 (1966), 204-208; TENŻE, „*Vita communis*”. *Kontakty, wspólnoty, formy życia wspólnego kapłanów diecezjalnych*, „*Concilium*” 1-5 (1969), 167-203; S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan*, 37.

¹⁸ M. KOŁODZIEJCZYK, *Profesorowie i wykładowcy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, CzST 2 (1974), 178.

¹⁹ S. BAREŁA, *Zagadnienia semantyczne teologii życia wewnętrznego. Słownictwo - ustalenie pojęć – definicja*, AK 55 (1963) z. 3-4, 192.

²⁰ A. PARUSIŃSKI, *Dzieje Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego*

Kolejną dyscypliną naukową, w ramach której można sklasyfikować jego 3 prace, było prawo kanoniczne. Już w 1945 r. napisał pracę magisterską, poświęconą problematyce władz prezbiterów do święceń w świetle prawodawstwa kościelnego. Następnie przez kolejne lata kontynuował studia prawnicze, przygotowując dysertację doktorską. Napisał ją 1949 r. Dotyczyła przeszłości kościelnej Wieruszowa²¹. Nigdy za życia nie wydał jej drukiem. Dopiero po jego śmierci najpierw fragmenty tej rozprawy znalazły się w książce pt. *Zawsze miał dla nas czas... Wieruszowskie lata (1945 – 1951) Księdza Biskupa Stefana Bareły*, wydanej w 2013 r.²². Rok później zaś, dzięki zabiegom burmistrza Wieruszowa Bogdana Nawrockiego, udało się opublikować całość pracy, którą wstępem opatrzyli pracownicy naukowcy Wyższego Instytutu Teologicznego w Częstochowie²³. Charakteryzując rozprawę, napisali: „Jest z pewnością pracą odkrywczą, opartą na badaniu źródeł historycznych, prowadzącą do ważnych ustaleń naukowych, dotyczących zarówno przeszłości samego miasta Wieruszowa, jak i istniejącej tam parafii i klasztoru paulińskiego. Dysertacja ta, pomyślana jako studium historyczno-prawne, rozwiązuje wiele zawiłych i nieznanych dotąd wątków w dziejach tej małej ojczyzny”²⁴. Rozprawa Biskupa w maszynopisie ogółem liczyła 81 stron. Głównie oparł ją na źródłach archiwalnych i drukowanych, w większości napisanych w języku łacińskim. We wstępie zaznaczył, że celem tej pracy nie było tylko „chronologiczne opracowanie wszystkich dokumentów dotyczących przeszłości parafii Wieruszów”²⁵, gdyż uczynił to już Leon Koczy w książce *Dzieje miasta Wieruszowa* z 1930 r., ale przede wszystkim zamierzał „dać pełniejszy i bardziej żywy obraz jej przeszłości przez rozważanie odnośnych dokumentów w świetle zagadnienia przynależności parafii do dwóch diecezji”²⁶. 30 lat po napisaniu pracy doktorskiej ponownie powrócił on do pisarstwa z dziedziny prawnej, dając tym samym rzetelny wykład na temat teologicznych podstaw synodu diecezjalnego. Liczący 35 stron artykuł zamieścił wówczas na łamach „Częstochow-

w Krakowie (1926 – 1991), Częstochowa 2005, 168.

²¹ P. WISZ, *Promocje doktorskie*, 476-480.

²² M. MIKOŁAJCZYK - W. TERLECKA - J. TOMALKIEWICZ, *Zawsze miał dla nas czas... Wieruszowskie lata (1945 – 51) Ks. Biskupa Stefana Bareły*, Częstochowa 2013, 151-156.

²³ S. BAREŁA, *Z przeszłości kościelnej Starego i Nowego Wieruszowa*, Wieruszów 2014.

²⁴ M. DUDA - J. KAPUŚCIŃSKI, *Wieruszów dumny ze swojej przeszłości*, w: S. BAREŁA, *Z przeszłości kościelnej*, 4.

²⁵ S. BAREŁA, *Z przeszłości kościelnej*, 18.

²⁶ Tamże.

skich Studiów Teologicznych”²⁷. Inspiracją do opracowania tego zagadnienia były niewątpliwie trwające w tym czasie obrady II synodu diecezji częstochowskiej²⁸.

Jedną tylko pracę poświęcił problematyce historycznej. Było to *Wprowadzenie do sesji naukowej z racji 50-lecia diecezji częstochowskiej*, które zamieścił na łamach „Częstochowskich Wiadomości Diecezjalnych” w 1975 r. Napisał wówczas: „50-lecie ustanowienia Diecezji [...] jest sposobnością do pogłębienia świadomości Kościoła Diecezjalnego i pełniejszego odczytania właściwej misji i zadań danej diecezji. Temu celowi ma służyć refleksyjny powrót do jej początków, podstawowych źródeł historycznych i ważniejszych wydarzeń. Podjęta także próba konfrontacji przeszłości z aktualnymi potrzebami i problemami diecezji, pozwoli pełniej odczytać te znaki czasu, które pomagają do ustalenia właściwego profilu duchowego Kościoła diecezjalnego oraz jego szczególnych zadań i misji także w odniesieniu do Kościoła Powszechnego i w Polsce”²⁹. Należy w tym miejscu podkreślić, że uroczystości jubileuszowe diecezji trwały dwa dni. W pierwszym dniu odbyły się obrady naukowe na Jasnej Górze, natomiast drugi dzień miał wymiar modlitewny w bazylice katedralnej. Wśród gości byli m.in. abp Józef Schröffler (Sekretarz Kongregacji ds. Wychowania Katolickiego), kard. Stefan Wyszyński (Prymas Polski), kard. Karol Wojtyła i wielu biskupów polskich³⁰.

Całość pisarskich inklinacji naukowych bp. S. Bareły zamknęło 6 prac, mających formę przedmów i wstępów do wybranych wydawnictw. W pierwszej kolejności należy wymienić tutaj „Częstochowskie Studia Teologiczne”, których pierwsze trzy tomy otworzył tzw. *Słowem wstępnym*³¹. W pierwszym numerze napisał: „Rzetelne pod względem naukowym publikacje [...] powinny w dużej mierze przyczynić się do głębszego poznania i realizacji Soboru Watykańskiego II. Publikowane i do druku przygotowywane prace profesorów i pracowników naukowych będą nie tylko wyrazem intelektualnego poziomu duchowieństwa

²⁷ S. BAREŁA, *Teologiczne podstawy synodu*, CzST 8 (1980), 7-42.

²⁸ *II synod diecezji częstochowskiej*, red. Z. Wajzner i in., Częstochowa 1987.

²⁹ S. BAREŁA, *Wprowadzenie do sesji naukowej z racji 50-lecia diecezji częstochowskiej*, CzWD 49 (1975) nr 7-8, 169-171.

³⁰ *Uroczystości jubileuszowe pięćdziesięciolecia diecezji częstochowskiej*, CzWD 49 (1975) nr 7-8, 173-175.

³¹ J. ZWIĄZEK, *Bibliografia Częstochowskich Studiów Teologicznych I-XXX (1973 – 2002)*, Częstochowa 2005, 7.

diecezji, ale – należy się spodziewać – wpłyną na pogłębienie formacji umysłowej i ducha kościelnego kapłanów i laikatu³². Oprócz tego zamieścił także przedmowy w trzech książkach, których autorami i redaktorami byli księża diecezji częstochowskiej (Feliks Gryglewicz, Stanisław Grzybek, Jan Kowalski i Grzegorz Ślęzak). Nadmienić należy, że książki te podejmowały tematykę maryjną i zagadnienia inspirowane twórczością papieża Jana Pawła II³³.

2.2. Piśmiennictwo duszpasterskie

Zdecydowanie najwięcej miejsca w swojej twórczości pisarskiej bp S. Bareła poświęcił dziełom o charakterze duszpasterskim. Z analizy jego dorobku piśmienniczego wynika, że drukiem wydał aż 172 tego rodzaju prace. Przybierają one postać następujących form wypowiedzi pasterskich: orędzia, listy pasterskie, homilie i kazania, przemówienia, odezwy, komunikaty i wywiady³⁴.

Pierwsza grupa pism, zwana orędziami, stanowi najwyższą rangę wśród wszystkich wypowiedzi. Związane one były z jego posługą biskupią, kiedy stał na czele diecezji. W tym okresie opublikował aż 23 orędzia, które, poza dwoma przypadkami, odnosiły się do uroczystości kościelnych (Bożego Narodzenia i Wielkanocy)³⁵.

Bardziej różnorodne motywy powstania posiadały natomiast listy pasterskie. Wydawał je m.in. z okazji uroczystości Zesłania Ducha Świętego, Wielkiego Postu, Tygodnia Miłosierdzia, wspomnień liturgicznych, koronacji figury Matki Bożej Anielskiej i obrazu Matki Bożej Pocieszenia, rocznic (200-lecie beatyfikacji Wincentego Kadłubka, 50-lecie istnienia diecezji częstochowskiej, 50-lecie istnienia Częstochowskiego Seminarium Duchownego, 600-lecie obecności Matki Bożej na Jasnej Górze) czy wyboru papieża Jana Pawła II i nominacji biskupiej ks. Miłósława Kołodziejczyka. Ogółem napisał 34 listy pasterskie³⁶. Tytułem egzemplifikacji jakości tego rodzaju piśmiennic-

³² S. BAREŁA, *Słowo wstępne*, CzST 1 (1973), 6.

³³ TENŻE, *Przedmowa*, w: J. KOWALSKI – G. ŚLĘZAK – D. SIKORSKI, *Poznać człowieka w Chrystusie. Jan Paweł II o godności ludzkiej*, Częstochowa 1983, 3-4; TENŻE, *Słowo wstępne*, w: *Maryja Matka Narodu Polskiego*, red. S. Grzybek, Częstochowa 1983, 3; TENŻE, *Wstęp*, w: F.G. GRYGLEWICZ, *Błogosławiona przez wszystkie narody*, Częstochowa 1984, 5.

³⁴ S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan*, 36-42.

³⁵ Tamże.

³⁶ Tamże.

stwa można wskazać list o koronacji Matki Bożej Anielskiej w Dąbrowie Górniczej, w którym pisał: „Przychodzimy dzisiaj do Was, Bracia i Siostry Zagłębiowskiej Ziemi, z pytaniem «jakie macie tradycje, jakie macie pomniki i jaki jest Lud Zagłębia Dąbrowskiego?». Pragnę w tym słowie jako Wasz Biskup odpowiedzieć [...] na postawione wyżej pytanie. Ziemia Zagłębiowska ma historyczny Siewierz i Będzin ze swoim piastowskim zamkiem. [...] Tradycje i pomniki Zagłębia mają swoją specyficzną wymowę. Kiedy staniemy na górze zwanej «Dorotka» lub na kościelnej Górze dawnego Gołonoga i spojrzymy na Ziemię Zagłębiowską – to wtedy widzimy nie tylko las kominów fabrycznych, ale i las pracowitych dłoni mieszkańców tutejszych miast i wsi. [...] Jeśli chcemy poznać Będzin, Sosnowiec, Dąbrowę Górniczą, Czeladź czy Zawiercie – to należy iść przez te miasta, trzymając w jednej dłoni historię mozołu, pracy i biedy Zagłębiowskiego Ludu, a w drugiej dłoni należy trzymać historię jego modlitwy i wiary w Boga. [...] Historia Zagłębia Dąbrowskiego – to także głębokie przywiązanie jego Synów i Córek do Kościoła katolickiego³⁷. W tych kilku zdaniach zawiera się piękna charakterystyka tego regionu. Świadczy ona z jednej strony o nad wyraz umiejętnym odczytywaniu przez bp. Barełę geografii historycznej diecezji częstochowskiej, a z drugiej strony o wrażliwości i odpowiedzialności duchowej za powierzone jego pieczy społeczeństwo³⁸.

Kolejną grupę pism stanowią homilie i kazania. Ilościowo jest ich znacznie mniej w porównaniu do poprzednich, bowiem jedynie 10. Wygłosił je ze względu na różne okoliczności: na 700-lecie kanonizacji św. Jadwigi Śląskiej (Trzebnica), na Pasterce (Częstochowa), do chorych (Jana Góra), na pielgrzymce jubileuszowej kapłanów, z okazji 25. rocznicy śmierci bp. Teodora Kubiny, peregrynacji obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej i jubileuszu 50-lecia diecezji³⁹.

³⁷ S. BAREŁA, *List biskupa częstochowskiego zachęcający diecezjan do udziału w koronacji figury Matki Bożej Anielskiej w Dąbrowie Górniczej*, CzWD 42 (1968) nr 3-5, 116-117.

³⁸ Tamże.

³⁹ TENŻE, *Kazanie w czasie uroczystości 700-lecia kanonizacji Świętej Jadwigi Śląskiej w Trzebnicy*, CzWD 41 (1967) nr 12, 284-287; TENŻE, *Kazanie wygłoszone w bazylice katedralnej w noc wigilijną 1967 r.*, CzWD 42 (1968) nr 1-2, 44-45; TENŻE, *Kazanie do chorych na Jasnej Górze 9 VII 1969 r.*, „Apostoł Chorych” 41 (1970) nr 3, 406; TENŻE, *Kazanie w czasie pielgrzymki jubileuszowej kapłanów i rodzin zakonnych dnia 6 marca 1974*, CzWD 48 (1974) nr 3-5, 64-71; TENŻE, *Wprowadzenie do jubileuszowej Mszy św. w dniu 4 maja 1975 r.*, CzWD 49 (1975) nr 708, 172-173; TENŻE, *Homilia wygłoszona z racji 25 rocznicy śmierci pierwszego biskupa częstochowskiego*

Najliczniej wydał drukiem swoje przemówienia. Było ich aż 87. Niektóre tytułował jako „Słowo”, inne zaś miały formę „Powitania” lub „Pożegnania”. Te dwa ostatnie były m.in. adresowane do papieża Jana Pawła II, który podczas swoich pielgrzymek odwiedzał Częstochowę. Tak było w 1980 r., kiedy cztery razy witał Ojca Świętego (przed kościołem św. Zygmunta, w domu biskupim, na Jasnej Górze i w bazylice katedralnej) i żegnał na Jasnej Górze⁴⁰. Z tego też czasu pochodzi jego *Pożegnanie Matki Bożej w Obrazie Nawiedzenia*, wieńczące zakończenie peregrynacji tego obrazu w diecezji częstochowskiej. Ma ono szczególną wymowę. To właśnie wtedy powiedział: „Jasnogórska Królowo Polski! Przypomniałaś nam na nowo, że jesteśmy Polakami, że mamy swoją godność narodową i odpowiedzialność za Naród i Kościół. Taką Matką okazałaś się niezliczonym rzeszom dzieci i młodzieży, które na szlaku Nawiedzenia garnęły się do Twego Macierzyńskiego Serca. Taką Matką okazałaś się rodzicom, zatroskanym o przyszłość i zbawienie swych dzieci. Taką Matką okazałaś się chorem, samotnym i błądzącym, którzy Cię z miłością przyjmowali. Taką Matką okazałaś się górnikom i hutnikom Zagłębia Dąbrowskiego. Taką Matką okazałaś się rolnikom, ciężko pracującym na chleb codzienny. Taką Matką okazałaś się całemu Ludowi Bożemu Maryjnej Diecezji, który utwierdziłaś w miłości do siebie oraz w nierozzerwalnej jedności z Twym Umiłowanym Jasnogórskim Sanktuarium”⁴¹. Treść tego *Pożegnania* stała się później przedmiotem analiz niektórych prac naukowych⁴². Trzy swoje przemówienia wygłosił na falach Radia Watykańskiego, podczas swego pobytu w Stolicy Apostolskiej⁴³. Nie tylko pod względem duszpasterskim, ale i historycznym wyjątkowe znaczenie mają jego tzw. *Soborowe Słowa*, które napisał przebywając na Soborze Watykańskim II. Jedno z nich skierował do wszystkich diecezjan, a drugie wyłącznie

dra Teodora Kubiny, CzWD 50 (1976) nr 4-5, 80-87; TENŻE, *Homilia w czasie Mszy św. jubileuszowej 14 XI 1976*, CzWD 51 (1977) nr 1, 10-14; TENŻE, *Zapraszamy Matkę Bożą do naszych parafii*, CzWD 53 (1979) nr 3, 53-56; TENŻE, *Homilia w czasie uroczystości zakończenia Nawiedzenia 11 X 1980 r.*, CzWD 54 (1980) nr 12 277-278; TENŻE, *Słowo wprowadzające do Mszy św. Jubileuszowej na Jasnej Górze 26 VIII 1982*, CzWD 56 (1982) nr 11, 257-259.

⁴⁰ S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan*, 36-42.

⁴¹ S. BAREŁA, *Pożegnanie Matki Bożej i przekazanie Obrazu Nawiedzenia Prymasowi Polski*, CzWD 54 (1980) nr 12, 281.

⁴² M.in. S. GĘBKA, *Nawiedzenie Matki Bożej w diecezji częstochowskiej 1979 – 1980*, Częstochowa 2002, 141-142.

⁴³ S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan*, 37-39.

do młodzieży z okazji liturgicznego wspomnienia św. Stanisława Kostki. Zawarł w nich m.in. relacje, niemal z kronikarską dokładnością, ze swego udziału w obradach, a także dał krótki wykład na temat teologii soboru⁴⁴. Do ważniejszych jego przemówień należy zaliczyć to, które wygłosił podczas Dni Skupienia Inteligencji Katolickiej w Częstochowie w 1976 r. W całości poświęcił je 41. Międzynarodowemu Kongresowi Eucharystycznemu w Filadelfii, w którym sam uczestniczył. Przemówienie to opublikował później na łamach „Częstochowskich Wiadomości Diecezjalnych”⁴⁵. Na ponad pięciu stronach przedstawił w nim przebieg spotkania kongresowego, kończąc słowami: „Mój wyjazd był podyktowany [...] potrzebą skonsultowania z tamtejszym Episkopatem pewnych form duszpasterskich dla licznych pielgrzymek amerykańskich na Jasną Górę. Kontynuowałem również misję zaczęłą przed 50 laty na Kongresie Eucharystycznym w Chicago przez I Biskupa Częstochowskiego – Ks. Dr Teodora Kubinę”⁴⁶. W tym miejscu warto dodać, iż bp T. Kubina już w pierwszym roku swej posługi pasterskiej, a dokładnie 30 maja 1926 r., udał się na wspomniany Kongres Eucharystyczny, gdzie m.in. przewodniczył obradom sekcji polskiej⁴⁷. Bp Kubina był jeszcze na dwóch Międzynarodowych Kongresach Eucharystycznych (Buenos Aires i Manila)⁴⁸. Tego rodzaju wyjazdów nie podjął drugi biskup diecezji częstochowskiej Zdzisław Goliński. Trzeba było czekać do 1976 r., kiedy to praktykę tę wznowił bp S. Bareła⁴⁹.

Piątą grupą pism są odezwy, wyrażone również w formie zachęt, próśb i zaproszeń. W swej działalności pisarskiej uciekł się do tego rodzaju wypowiedzi jedynie 14 razy. Wszystkie opublikował na łamach „Częstochowskich Wiadomości Diecezjalnych”. Wydanie ich wiązało się z takimi wydarzeniami, jak: IX Światowy Dzień Modlitw o Powo-

⁴⁴ S. BAREŁA, *Słowo soborowe do duchowieństwa i wiernych maryjnej diecezji*, CzWD 38 (1964) nr 11, 245-248; TENŻE, *Soborowe słowo do młodzieży*, CzWD 38 (1964) nr 12, 281-283.

⁴⁵ TENŻE, *Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Filadelfii*, CzWD 51 (1977) nr 2, 29-34.

⁴⁶ Tamże, 34.

⁴⁷ T. KUBINA, *Cud wiary i polskości w Ameryce*, Częstochowa 1927, 14-15; J. KŁOS, *Na drugiej półkuli*, Poznań 1929, t. 1, 299-300.

⁴⁸ J. KAPUŚCIŃSKI, *W 80-lecie Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Buenos Aires. Kalendarium życia bp. Teodora Kubiny. Podróż do Ameryki Południowej (20.09.1934 – 06.02.1935)*, CzST 41 (2013), 189-190; TENŻE, *Kalendarium życia bp. Teodora Kubiny (Podróż na Filipiny 06.01 – 22.03.1937)*, WACz 87 (2013) nr 2, 257-258.

⁴⁹ S. BAREŁA, *Międzynarodowy Kongres*, 34.

łania, Rok Jubileuszowy 1974, Śmierć papieża Pawła VI, Modlitwy w intencji Ojca Świętego, Nawiedzenie Obrazu Matki Bożej, Modlitwy w intencji Prymasa Polski, Modlitwy w intencji Ojczyzny, Jubileusz 50-lecia diecezji częstochowskiej, Rozpoczęcie Roku Szkolnego i W sprawie budownictwa sakralnego⁵⁰.

Całość wypowiedzi duszpasterskich zamykają trzy komunikaty i cztery wywiady. Te pierwsze wyszły spod jego pióra w latach 1981 – 1982. Wystosował je z okazji wznowienia wydania tygodnika katolickiego „Niedziela”, rocznicy Nawiedzenia Obrazu Matki Bożej i w sprawie budownictwa sakralnego⁵¹. Jeśli chodzi o wywiady, to udzielił ich cztery razy. Po raz pierwszy było to w 1975 r. Wówczas rozmowę z nim przeprowadził dziennikarz Jacek Suseł, a opublikowano ją w „Tygodniku Powszechnym” pod tytułem *Kościół na przełomie epok*. Z jego treści wynika, iż Biskup z niezwykłą wnikliwością zanalizował dotychczasowe osiągnięcia Kościoła katolickiego w wymiarze powszechnym (dotyczącym całego świata), państwowym (dotyczącym Polski) i partykularnym (dotyczącym diecezji częstochowskiej), jak również przedstawił aktualne wyzwania, które stoją przed Kościołem⁵². Drugi jego wywiad ukazał się w języku włoskim. Dotyczył wizerunku Matki Bożej Jasnogórskiej, a w szczególności jej smutnych oczu. Taki też otrzymał tytuł: *Quegli occhi malinconici* (Te smutne oczy). Wydało go drukiem w czasopiśmie „Madre di Dio” w 1978 r.⁵³. Trzeciego wywiadu udzielił z okazji drugiej pielgrzymki papieża Jana Pawła II do Ojczyzny. Przeprowadziła go znana polska dziennikarka i pisarka – Teresa Torańska, która współpracowała m.in. z takimi czasopismami, jak: „Kultura” paryska, „L’Osservatore Romano”, „Granta”, „Nowy Dziennik” nowojorski, a w ostatnich latach – „Wysokie Obcasy” i „Newsweek” edycja polska. Nawiasem mówiąc, dziennikarka ta zmarła 2 stycznia 2013 r. w wieku 69 lat. Kiedy przeprowadzała rozmowę z Biskupem, miała 39 lat. Wywiad ten został zamieszczony na łamach „L’Osservatore Romano”⁵⁴, a także w książce „Pokój tobie Pol-

⁵⁰ S. URBAŃSKI, *Bareła Stefan*, 36-42.

⁵¹ S. BAREŁA, *Komunikat biskupa częstochowskiego o wznowieniu wydawania tygodnika katolickiego „Niedziela”*, CzWD 55 (1981) nr 8, 180-181; TENŻE, *Komunikat biskupa częstochowskiego przed pierwszą rocznicę zakończenia Nawiedzenia w diecezji częstochowskiej*, „Niedziela” 24 (1981) nr 18, 1-6; TENŻE, *Komunikat biskupa częstochowskiego w sprawie budownictwa sakralnego*, CzWD 56 (1982) nr 2-3, 37-38.

⁵² *Kościół na przełomie epok*, „Tygodnik Powszechny” 29 (1975) nr 18, 1-2.

⁵³ „*Quegli occhi malinconici*”, „Madre di Dio” 45 (1978) nr 1, 18-20.

⁵⁴ *Jasna Góra pielgrzymów [wywiad]*, „L’Osservatore Romano” 2 (1983), 22-23 [nr

ska. Druga Pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny”⁵⁵. Ostatni wywiad z bp. S. Barełą, będący niejako podsumowaniem całej jego działalności pasterskiej, przeprowadził ks. Ireneusz Skubiś, redaktor tygodnika katolickiego „Niedziela”. Na łamach tego czasopisma też go wydano. Schorowany już wówczas Biskup tak m.in. wypowiedział się o naszym Wyższym Instytucie Teologicznym: „Myśl powołania Instytutu Teologicznego w Częstochowie ma swoją ewolucję. [...] Przez cały czas Stolica Apostolska była informowana na bieżąco o [jego – J.K.] działalności [...]. Sam kard. Wojtyła bardzo troszczył się o to, by w Częstochowie powstał silniejszy ośrodek teologiczny. Pamiętam jak podczas pewnej inauguracji w naszym Instytucie dał znakomitą wypowiedź na temat podnoszenia statusu akademickiego kapłanów diecezji częstochowskiej. Byliśmy przez niego stale wspomagani w naszych staraniach o rozwój częstochowskiego ośrodka teologicznego. [...] [Instytut – J.K.] spełnia [...] niewątpliwie ważną rolę w życiu naszej diecezji”⁵⁶.

2.3. Pozostałe formy aktywności pisarskiej

Na całość jego twórczości pisarskiej, obok dorobku naukowego i duszpasterskiego, składały się także notatki z podróży na Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny do Filadelfii i testament. Notatki te można zaszeregować do tzw. literatury podróżniczej, która w diecezji częstochowskiej miała dość mocno zakorzenioną tradycję⁵⁷. Wielu bowiem księży podejmowało ten gatunek twórczości, mieszczący się w nurcie zwanym literaturą faktu. Dość wspomnieć, iż prekursorem literatury podróżniczej związanej z Międzynarodowymi Kongresami Eucharystycznymi był bp Teodor Kubina, który wydał aż dwie tego rodzaju książki. Literaturę podróżniczą uprawiał także bp Zdzisław Goliński (*Notatki z podróży „ad limina”*)⁵⁸.

nadzwyczajny – edycja polska].

⁵⁵ *Jasna Góra pielgrzymów [wywiad]*, w: *Pokój Tobie Polsko. Druga pielgrzymka Jana Pawła II do Ojczyzny*, Warszawa 1983, 320-327.

⁵⁶ *Prawdzie i Miłości [wywiad]*, „Niedziela” 27 (1984) nr 1, 4-5.

⁵⁷ S. BAREŁA, *Notatki z pielgrzymki na 41 Międzynarodowy Kongres Eucharystyczny w Filadelfii i do wspólnot Polonijnych w Ameryce i Kanadzie, lipiec-sierpień 1976 r.*, CZWD 51 (1977) nr 6, 128-142.

⁵⁸ J. KAPUŚCIŃSKI, *Działalność piśmiennicza duchowieństwa diecezji częstochowskiej w latach 1925 – 1939*, „Roczniki Historii Kościoła” 4/59 (2012), 131-132; TENŻE, *Dorobek piśmienniczy biskupa*, 262-263.

Szczególne miejsce w całości twórczości pisarskiej bp. S. Bareły zajmuje jego testament. Doczekał się on aż czterech wydań. O dwóch pierwszych wydaniach można dowiedzieć się z bibliografii prac Biskupa. Zostały one opublikowane w 1984 r. na łamach „Częstochowskich Wiadomości Diecezjalnych”⁵⁹ i „Niedzieli”⁶⁰. Dwa następne znajdują się w książkach pamiątkowych ku czci Biskupa pt.: *Człowiek Zawierzenia*⁶¹ i *Zawsze miał dla nas czas... Wieruszowskie lata (1945-1951) Księdza Biskupa Stefana Bareły*⁶². Cały testament składa się z dwóch części. Pierwsza nosi tytuł *Testament mój* i pochodzi z 1970 r.⁶³. Druga zaś, zatytułowana *Uzupełnienie mego testamentu*, posiada dwa wpisy: z 1981 i z 1984 r.⁶⁴.

Zakończenie

Działalność piśmiennicza bp. S. Bareły przypadła na lata 1945-1984. W przeciągu tych 39 lat zdołał opublikować 193 dzieła i napisać 2 rozprawy naukowe: magisterską i doktorską. Ogółem więc spod jego pióra wyszło 195 prac. Są to jednak nie wszystkie jego dzieła. Mając na uwadze pominięcie w niniejszej analizie naukowej tzw. pism administracyjnych (dekrety i rozporządzenia), o czym wcześniej wspomniano, należy jeszcze do tego dorobku dodać co najmniej 2 prace. Zostały one zidentyfikowane w ostatnim czasie, więc nie znalazły się w opracowanej naukowo jego bibliografii. Pierwszą jest wywiad z 1983 r., przeprowadzony przez redaktora Jacka Susuła pt. *W przyszłość przez mgłę*. Został on wydany drukiem w książce *Służyć Prawdzie i Miłości*⁶⁵. Drugą pracą jest *Zapowiedź zwołania II synodu diecezji częstochowskiej*, zamieszczona w książce pt. *II synod diecezji częstochowskiej*⁶⁶. Obydwa opracowania ewidentnie można umiejscowić w piśmiennictwie duszpasterskim. Zatem na całość jego twórczości pisarskiej składa się 197 dzieł.

⁵⁹ S. BAREŁA, *Testament*, CzWD 58 (1984) nr 5-6, 112-118.

⁶⁰ TENŻE, *Testament*, „Niedziela” 27 (1984) nr 9, 4-5.

⁶¹ TENŻE, *Testament mój*, w: *Człowiek zawierzenia*, 201-205; TENŻE, *Uzupełnienie mego testamentu*, w: *Człowiek zawierzenia*, 207-211.

⁶² TENŻE, *Testament mój*, w: *Zawsze miał dla nas czas...*, 336-339; TENŻE, *Uzupełnienie mego testamentu*, w: *Zawsze miał dla nas czas...*, 340-343.

⁶³ TENŻE, *Testament mój*, w: *Człowiek zawierzenia*, 201-205.

⁶⁴ TENŻE, *Uzupełnienie mego testamentu*, w: *Człowiek zawierzenia*, 207-211.

⁶⁵ *W przyszłość przez mgłę*, w: *Służyć prawdzie i miłości*, 11-28.

⁶⁶ S. BAREŁA, *Zapowiedź zwołania II synodu diecezji częstochowskiej*, w: *II synod diecezji częstochowskiej*, 7-9.

The Writing Activity of Bp. Stefan Bareła
in Years 1945 – 1984
Summary

Within the wide range of cultural activities of Bp. Stefan Bareła the writing activity occupied a special place. It reached content-wise a high level, thus his scientific background and the continuous improvement of his workshop were significant. Works that he wrote, not including administrative writing (decrees and orders), were created between 1945-1984. They consisted of: scientific papers (21 publications in the field of moral theology, the theology of the inner life, canon law and Church history), pastoral writings (172 publications in the form of addresses, pastoral letters, homilies, sermons, speeches, proclamations, messages and interviews), the nonfiction works and the testament. The whole of his writing activity included 197 works. The quality of contents of these publications evidences wide interests of Bp. Bareła, but also indicates that he prepared them with special care and knowledge.

Słowa kluczowe: biskup, historia Kościoła, homilia, kazanie, komunikat, list pasterski, orędzie, piśmiennictwo, prawo kanoniczne, przemówienie, teologia, wywiad.

Keywords: bishop, Church history, the homily, sermon, message, pastoral letter, address, writing, canon law, speech, theology, interview.